

Türkiye'nin Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracat Potansiyeli

Bahri KARLI¹, Mevlüt GÜL¹, Bektaş KADAKOĞLU¹

¹Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü / Isparta
Sorumlu yazar: bahrikarli@isparta.edu.tr

Geliş tarihi: 23.12.2018, Yayına kabul tarihi: 12.11.2019

Özet: Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde 2016/2017 üretim sezonunda %24.92'lik pay ile dünyada birinci sırada yer almaktadır. Türkiye'yi ABD, Çin, İran ve Özbekistan takip etmektedir. İklim faktörlerine bağlı olarak dünya çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde dalgalanmalar yaşanmaktadır. Dünya çekirdeksiz kuru üzüm ihracat hacmi, yıllara göre değişmekle birlikte, yaklaşık 750 bin ton civarındadır. 2016/2017 ihracat döneminde, dünya ihracatı 774.714 ton olup Türkiye'nin payı %34'tür. Aynı zamanda, üretilen üzümün yaklaşık %85'ini ihraç etmesiyle; dünya çekirdeksiz kuru üzüm piyasasında da söz sahibi bir ülkedir. Dünya ihracatında, Türkiye'yi; İran, ABD, Özbekistan ve Şili izlemektedir. Türkiye'de çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı genel olarak İzmir'den yapılmaktadır. Ayrıca İzmir Ticaret Borsası'nda işlem görmekte ve piyasa burada gerçekleşmektedir. Türkiye'nin çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde temel problemler; iklim durumuna bağlı olarak üretimde yıllara göre oluşan önemli dalgalanmalar, ihracata giden ürünlerde kalıntı sorunu, üretici örgütlerinin yaygın ve etkin olmaması şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmada; dünyada ve Türkiye'de çekirdeksiz kuru üzüm üretim durumu ortaya konulmuş, dış ticaret yapısı irdelenmiş, Türkiye'nin ihracatını artırılabilmesi için izlenmesi gereken politikalar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çekirdeksiz Kuru Üzüm, Üretim, İhracat, Türkiye

Seedless Raisins' Export Potential of Turkey

Abstract: Turkey is ranking the first in the world production of seedless raisins in the world with a 24.64 % share in the 2016/2017 production season. The subsequent producers are the USA, China, Iran, and Uzbekistan. Depending on the climate factors, there have been yearly fluctuations in the production of world seedless raisins. Despite the number of seedless raisins exported are highly year dependent, it is about 750 000 tons in the world, 34% of which belong to Turkey. At the same time, with the export rate of approximately 85% of the raisins produced; Turkey is a key country in the world seedless raisins market. In terms of the exported amount, Iran, the USA, Uzbekistan, and Chile follow Turkey. Seedless raisins are usually exported out from Izmir, Turkey. It is also traded on the Izmir Commodity Exchange, and the market is taking place there. Turkey's main problems in the production of seedless raisins; climate-dependent fluctuation in raisins production in differing years, excessive pesticide residues in the products, lacking efficiency and number of producer organizations. In this study; seedless raisins production of Turkey and the world were elucidated along with the structure of the international market and consequently, the required policies in order to increase Turkey's raisins export were suggested.

Keywords: Seedless Raisins, Production, Export, Turkey

Giriş

Dünyada 7.1 milyon hektar alanda 77 milyon ton üzüm üretilmektedir. Türkiye 435 bin hektar bağ alanı ile dünyada 5. sırada, 4 milyon ton üzüm üretimi ile 6. sırada yer almaktadır (FAO, 2016). Türkiye'de üretilen üzümün %50'si yaş sofralık, %38'i kurutmalık, %12'si ise şaraplık olarak değerlendirilmektedir (TÜİK, 2018).

Dünyada, bağcılıkta öne çıkan; İtalya, İspanya ve Fransa gibi ülkelerde üretilen üzümün %80-85'i işlenerek yüksek katma değer oluşturulmakta ve şarap üretimi için kullanılmaktadır (Tosun, 2005). Yaklaşık %15-20'lik kısmı ise yaş sofralık ve kurutmalık olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’de çekirdeksiz kuru üzüm üretimi genel olarak Ege Bölgesinde yapılmaktadır. Özellikle Manisa (Ahmetli, Akhisar, Alaşehir, Gölçümarmara, Salihli, Sarıgöl, Saruhanlı, Şehzadeler, Turgutlu ve Yunus Emre ilçeleri), İzmir (Kemalpaşa, Menemen ve Torbalı ilçeleri) ve Denizli (Bekeilli, Buldan, Çal ve Honaz ilçeleri) illerinde üretilmektedir.

Türkiye’nin tarım ürünleri ihracatı 2017 yılında 14.3 milyar dolar, ithalatı ise 8.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2018). Türkiye tarımsal dış ticaret açısından net ihracatçı bir ülkedir. Özellikle çekirdeksiz kuru üzüm başta olmak üzere, önemli birkaç üründe ihracata yönelik üretim söz konusudur. Nitekim 2017 yılında üretilen çekirdeksiz kuru üzümün yaklaşık %85’i ihraç edilmiştir. Türkiye, çekirdeksiz kuru üzüm ihracatından ortalama yıllık 400-500 milyon dolar ihracat geliri elde etmektedir. Dolayısıyla, çekirdeksiz kuru üzüm; Türkiye’nin önemli ihracat geliri elde ettiği bir üründür.

Türkiye’de bağıcılık sektörünü ekonomik yönden ortaya koyan çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Semerci ve ark. (2015) yaptıkları çalışmada, Türkiye’nin bağ alanları ve üzüm üretimi bakımından dünyada sayılı ülkeler arasında yer almasına rağmen bağ alanlarının hızla azaldığını vurgulamışlardır. Bunun nedenini ise “verim ve ekonomik değerini kaybeden eski sistem bağ tesisleri yerine yeni sistem telli bağ tesislerinin aynı hızla kurulamadığından ve yeni sistemin maliyetinin yüksek olduğunu, dolayısıyla üreticilerin bir kısmının bu sistemi kuramadıkları” olarak belirtmişlerdir. Bashimov (2017) çalışmasında, Türkiye’nin küresel üzüm ticaretinde güçlü bir rekabet gücünün olduğunu ancak son yıllarda bu gücün giderek azaldığını tespit etmiştir. Küresel üzüm piyasasında bu rekabet üstünlüğünü sürdürebilmek için uluslararası pazarlarda talep edilen üzüm çeşitlerinin üretilmesi ve ihracat pazarlarında çeşitlendirilmeye gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Erkan (2012) yaptığı çalışmada, Türkiye’nin 1993-2010 yılları arasında geleneksel ihraç tarım ürünlerinden kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı ve fındık

ihracatında çok yüksek düzeyde uzmanlaşma ve rekabet gücünün bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu uzmanlaşma ve rekabet düzeyinin artırılması için üretim ve ihracatın, teşvik sisteminin ve destekleme politikalarının işlenmiş tarım ürünleri lehine güncellenmesi gerektiğini belirtmiştir. Miran ve ark. (2015) ise çalışmalarında, önemli kuru üzüm ihracatçısı ülkelerden İran, ABD, Şili ve Yunanistan arasında Türkiye’nin uluslararası kuru üzüm piyasasında en az rekabet gücüne sahip ülke konumunda olduğunu ortaya koymuşlardır. Yapılan çalışmada uluslararası kuru üzüm piyasasında rekabet edebilmek için, diğer rakip ve tamamlayıcı konumundaki ülkelerin fiyat politikalarını yakından izlemek ve daha rekabetçi fiyatlarla piyasada yer alınması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada; dünyada ve Türkiye’de çekirdeksiz kuru üzüm üretim durumu ortaya konulmuş, dış ticaret yapısı irdelenmiş, Türkiye’nin ihracatını artırılabilmesi için izlenmesi gereken politikalar üzerinde durulmuştur.

Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini, ikincil kaynaklardan elde edilen veriler oluşturmaktadır. Ana materyale ait istatistiki veriler; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (USDA), Uluslararası Ticaret Merkezi’nin veri tabanı (Trademap) ve sektör raporlarından elde edilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili ulusal ve uluslararası çeşitli yayınlardan da yararlanılmıştır.

Elde edilen istatistiki veriler çizelgeler haline getirilmiş, mutlak ve oransal değerler halinde verilmiş, indeks hesaplamaları yapılmış ve analiz edilmiştir. Türkiye’nin çekirdeksiz kuru üzüm ihracatını gerçekleştirdiği önemli ülkelere ait son 40 yıllık (1978-2017) veriler şekiller ile gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Ayrıca, Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatının, bu ürünün ihracatında söz sahibi olan ve Türkiye için rakip konumunda olan ülkelerin (İran ve ABD) ihracat fiyatlarının ve dünya çekirdeksiz kuru üzüm ithalat miktarının; Türkiye çekirdeksiz kuru

üzüm ihracat miktarına etkisi analiz edilmiştir. Değişkenlere ait veriler 1988-2017 dönemi için yıllık seriler şeklinde oluşturulmuş ve doğrusal model ile analizi yapılmıştır. Çalışmada kullanılan model ve modele ait bağımsız değişkenlerin tanımları şu şekildedir:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{i1(t-1)} + \beta_2 X_{i2} + \beta_3 X_{i3} + \beta_4 X_{i4} + \varepsilon_{it}$$

Y_{it} = Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarı (ton)

$\beta_{0,1,2,3,4}$ = Katsayılar

$X_{i1(t-1)}$ = Bir önceki yılın Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatı (\$/kg)

X_{i2} = İran çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatı (\$/kg)

X_{i3} = ABD çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatı (\$/kg)

X_{i4} = Dünya çekirdeksiz kuru üzüm ithalat miktarı (ton)

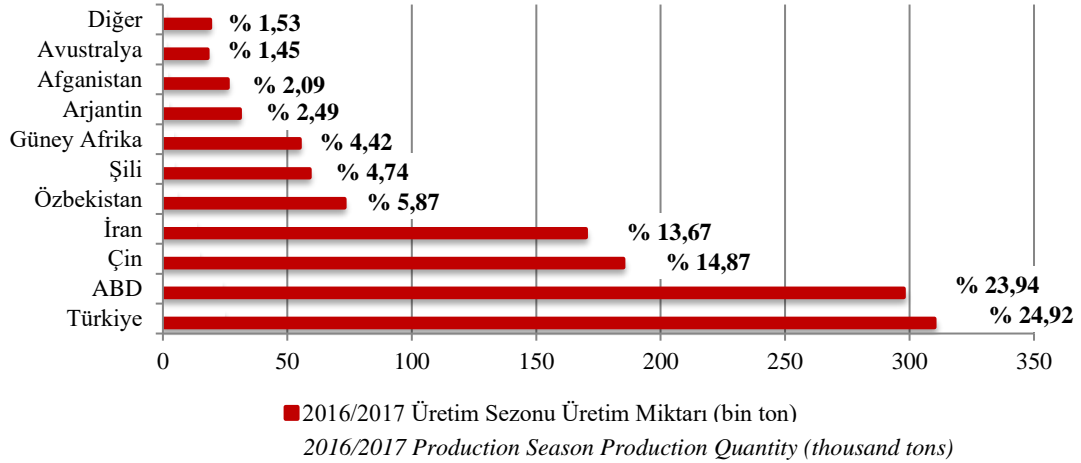
ε_{it} = Hata terimi.

Bulgular ve Tartışma

Dünyada ve Türkiye’de Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretim Durumu

Dünyada üretilen üzümlerin %8’i kurutulmuş olarak değerlendirilmektedir. Dünya çekirdeksiz kuru üzüm üretimi yıllara göre değişmekle beraber, yaklaşık 1 milyon 200 bin ton civarındadır. 2016/2017 üretim sezonunda çekirdeksiz kuru üzüm üretimi 1 milyon 243 milyon ton olarak gerçekleşmiştir

Türkiye, dünyada çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde ilk sırada yer almaktadır. 2016/2017 üretim sezonunda %24.92’lik pay ile dünyada birinci sırada yer alan Türkiye’yi; ABD, Çin, İran ve Özbekistan takip etmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: Dünyada ülkelere göre çekirdeksiz kuru üzüm üretim miktarları (USDA, 2018)

Figure 1: Seedless raisin production according to countries in the world

Türkiye’de bağ alanları, çekirdeksiz kuru üzüm üretimi ve veriminin gelişimi Çizelge 1’de verilmiştir. 2002/2003 üretim sezonunda 79 bin hektar olan bağ alanları %26 artarak 2016/2017 üretim sezonunda 100 bin hektar seviyesine çıkmıştır. Aynı dönemlerde üretim miktarı %34 artarak 310 bin ton, verim ise %6 artarak dekara 309 kilogram olarak gerçekleşmiştir. Ancak,

iklim faktörlerine bağlı olarak çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde dalgalanmalar yaşanmakta, yıllara göre üretimde artış ve azalmalar gerçekleşmektedir. Bir önceki dönem olan 2015/2016 üretim sezonunda, Mart - Nisan aylarında yaşanan don ve dolu olaylarının etkisiyle üretim 220 bin ton seviyelerine kadar gerilemiştir.

Çizelge 1: Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm üretimindeki gelişmeler
 Table 1: Developments in the production of seedless raisins in Turkey

Yıllar Years	Üretim Alanı (bin da)* Production area	Üretim Miktarı (bin ton) Produce quantity	Verim (kg/da) Yield
2002/2003	794	231	291
2003/2008	836	259	310
2008/2013	851	276	324
2013/2014	968	243	251
2014/2015	984	320	325
2015/2016	1000	220	220
2016/2017	1004	310	309
İndeks (2002/2003=100)			
2002/2003	100	100	100
2003/2008	105	112	107
2008/2013	107	119	111
2013/2014	122	105	86
2014/2015	124	139	112
2015/2016	126	95	76
2016/2017	126	134	106

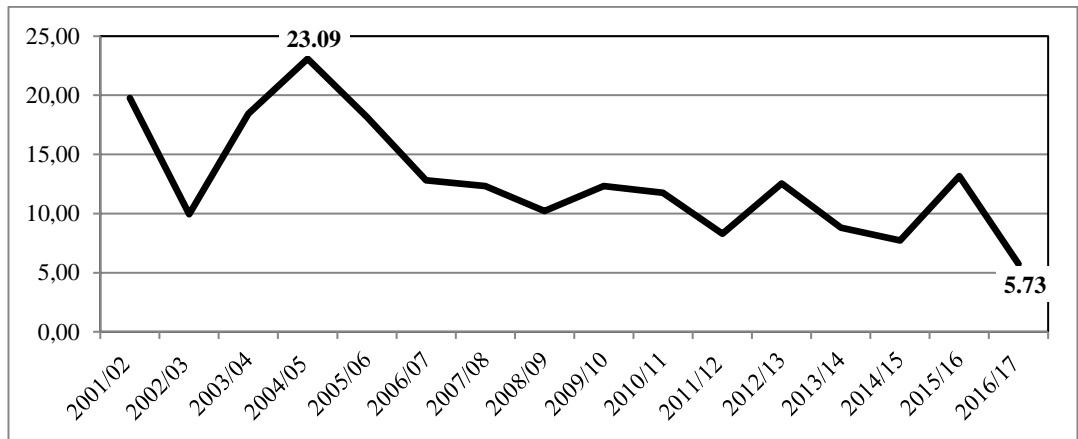
Kaynak: (*GTB 2018, USDA, 2018)

Türkiye’de Çekirdeksiz Kuru Üzümde Tarımsal Kooperatiflerin Alım Payı

Türkiye’de yeterli sayıda tarımsal kooperatif olmasına rağmen, istenilen başarı elde edilememektedir. Tarımsal kooperatiflerin tarımsal ürün alımları içerisindeki payı yaklaşık olarak ortalama %10’dur. AB’de ise bu pay %50 dolayındadır (Karlı ve ark., 2018). Türkiye’de çekirdeksiz kuru üzüm üreticilerinin dahil olduğu tek ekonomik örgüt TARIŞ’tir. Çekirdeksiz kuru üzüm piyasası İzmir Ticaret Borsası’nda

işlem görmekte ve piyasa burada gerçekleşmektedir. Çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı genel olarak İzmir limanından yapılmakta ve İzmir ihracat üssü olarak bilinmektedir.

TARIŞ’in çekirdeksiz kuru üzüm alımı yaptığı 2001/02-2016/17 üretim dönemleri incelendiğinde, alım payının son yıllarda gittikçe azaldığı görülmektedir. En yüksek alım payı %23.09 ile 2004/05 üretim döneminde gerçekleşirken, en düşük alım payı ise %5.73 ile 2016/17 üretim döneminde olmuştur (Şekil 2).

Şekil 2: TARIŞ Çekirdeksiz Kuru Üzüm Alım Payları (%) (Anonim 2018)
 Figure 2: TARIS purchases percent of seedless raisin (%)

Dünyada ve Türkiye’de Çekirdeksiz Kuru Üzüm Dış Ticareti

Dünya çekirdeksiz kuru üzüm ihracat hacmi, yıllara göre değişmekle birlikte yaklaşık 750 bin ton civarındadır. 2016/2017 ihracat döneminde, dünya ihracatı 774.714 ton olup Türkiye’nin payı %34.30’dur. Dünya ihracatında, Türkiye’yi; İran, ABD, Özbekistan ve Şili izlemektedir. Türkiye bir önceki üretim dönemine göre ihracatını %31.67 arttırmış, 265 bin tona yükseltmiştir. Türkiye’nin çekirdeksiz kuru üzüm ihracatında rakipleri konumunda olan İran’ın

ihracatı 134 bin ton, ABD’nin ihracatı ise 127 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 2).

Dünya çekirdeksiz kuru üzüm ithalat hacmi ise yaklaşık 700 bin ton civarındadır. 2016/2017 ithalat döneminde, dünya ithalatı 731.596 tondur. Avrupa Birliği %45.54’lük pay ile en büyük çekirdeksiz kuru üzüm ithalatçısı konumundadır. Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde, önemli çekirdeksiz kuru üzüm ithalatçısı ülkeler; İngiltere, Almanya ve Hollanda’dır. Avrupa Birliğini Kazakistan, Japonya, Çin ve Brezilya izlemektedir (Çizelge 2).

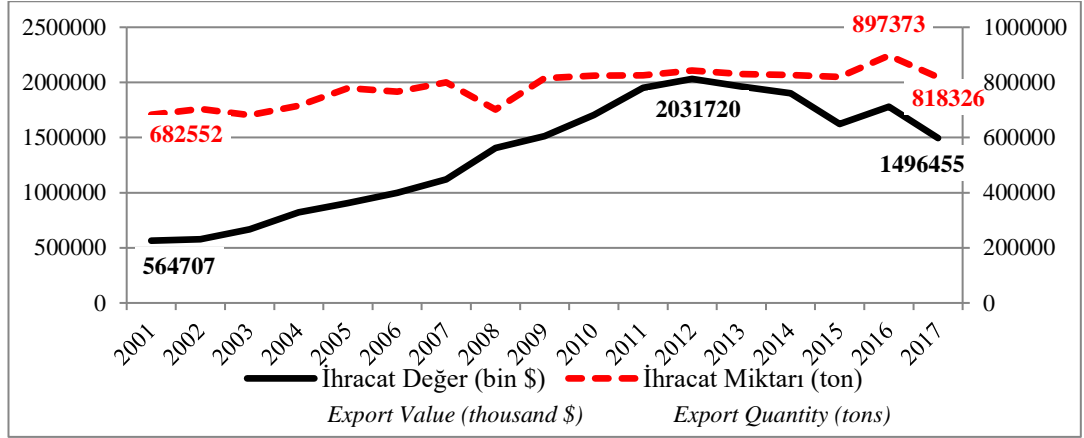
Çizelge 2: Dünyada ülkelere göre çekirdeksiz kuru üzüm dış ticareti
Table 2: Seedless raisins foreign trade by countries in the World

				Değişim (%)	Pay (%)
				Change (%)	Percent (%)
				(2015/16-	
				2016/17)	2016/17
	Ülkeler	2015/16	2016/17		
İhracat (bin ton) Export (thousand tons)	Türkiye	201800	265700	31.67	34.30
	İran	112700	134000	18.90	17.30
	ABD	114497	127114	11.02	16.41
	Özbekistan	67600	68100	0.74	8.79
	Şili	55600	51800	-6.83	6.69
	G. Afrika	46500	48800	4.95	6.30
	Arjantin	34200	27500	-19.59	3.55
	Diğer	79100	51700	-34.64	6.67
	Toplam	711997	774714	8.81	100.00
İthalat (bin ton) Imports (thousand tons)	AB	321600	333200	3.61	45.54
	Kazakistan	42800	53200	24.30	7.27
	Japonya	31800	35750	12.42	4.89
	Çin	33600	35500	5.65	4.85
	Brezilya	55375	59710	7.75	3.80
	Kanada	42013	43532	7.14	3.69
	ABD	24666	14021	-43.16	1.92
	Diğer	192025	205125	6.82	28.04
	Toplam	697491	731596	4.89	100.00

Kaynak: USDA, 2018

Dünya çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı 2001 yılında 682 bin ton iken, %20 artış göstererek 2017 yılında 818 bin ton seviyesine çıkmıştır. Çekirdeksiz kuru üzüm ihracatında en yüksek miktar 897 bin ton ile 2016 yılında gerçekleşmiştir. Dünyada çekirdeksiz kuru üzüm ihracat değerleri

irdelendiğinde; 2001 yılında 565 milyon dolarlık ihracatı yapılırken, 2001-2017 döneminde ihracat değeri 2.64 kat artış göstermiş, 2017 yılında 1.5 milyar dolara ulaşmıştır. En yüksek ihracat değeri ise 2012 yılında 2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Şekil 3).

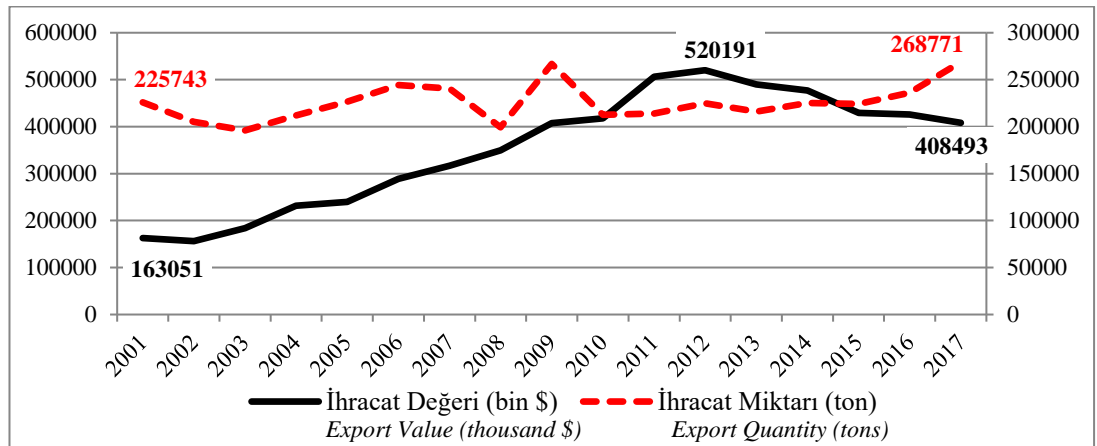

Şekil 3: Dünya çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı (ITC, 2017)

Figure 3: World seedless raisin export

Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı 2001 yılında 225 bin ton iken, %19 artmış, 2017 yılında 269 bin tona çıkmıştır. İhracatın gerçekleştiği en yüksek miktar ise 2017 yılında olmuştur. 2001 yılında 163 milyon dolarlık çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı

yapılırken, 2001-2017 döneminde ihracat değeri 2.5 kat artmış ve 2017 yılında 408 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Çekirdeksiz kuru üzüm ihracat değeri 2012 yılında ise en yüksek değere ulaşmış ve 520 milyon doların üzerine çıkmıştır (Şekil 4).

Şekil 4: Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı (ITC, 2017)

Figure 4: Turkey seedless raisin export

Türkiye'nin ülkelere göre çekirdeksiz kuru üzüm ihracatındaki değişimleri, miktar ve değer olarak Çizelge 3'te verilmiştir. Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarı, 2017 yılında bir önceki yıla göre %13.85 artarken, ihracat değeri %4.10 azalmıştır. Toplam ihracat miktarı artarken,

ihracat değerinin düşmesi; çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatının düşmesini ifade etmektedir. Türkiye'nin çekirdeksiz kuru üzüm ihracat pazarında yer alan önemli ülkeler sırasıyla İngiltere, Almanya, Hollanda, İtalya, Fransa ve Avustralya'dır.

Çizelge 3: Türkiye'nin ülkelere göre çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı

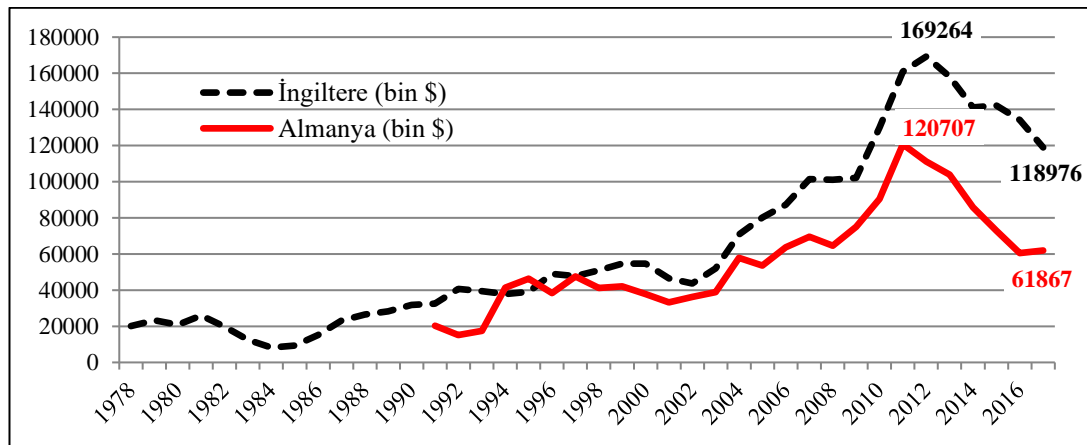
Table 3: Seedless raisins Turkey's exports by country

Ülkeler	İhracat Miktarı (ton)		Değişim (%) Change (%)	Pay (%) Percent (%)	İhracat Değeri (bin dolar)		Değişim (%) Change (%)	Pay (%) Percent (%)
	2016	2017			2016	2017		
İngiltere	62809	70243	11.84	26.14	119007	109720	-7.80	26.86
Almanya	27106	33359	23.07	12.41	49905	51349	2.89	12.57
Hollanda	23943	29221	22.04	10.87	43201	43261	0.14	10.59
İtalya	19669	20530	4.38	7.64	32780	30287	-7.61	7.41
Fransa	15775	17667	11.99	6.57	31127	27610	-11.30	6.76
Avustralya	13310	17359	30.42	6.46	21451	23861	11.24	5.84
Belçika	8256	10164	23.12	3.78	14448	14577	0.90	3.57
Kanada	9032	9948	10.14	3.70	15079	14287	-5.25	3.50
Diğer	56168	60279	7.32	22.43	98954	93529	-5.48	22.90
Toplam	236068	268771	13.85	100.00	425953	408482	-4.10	100.00

Kaynak: ITC, 2017

Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracatının değer olarak %39.43'ünü oluşturan İngiltere ve Almanya pazarlarının 1978-2017 yılları arasındaki ihracat seyri Şekil 5'te gösterilmiştir. Türkiye'nin çekirdeksiz kuru üzüm ihracatında birinci sırada %26.86'lık pay ile İngiltere yer almaktadır. İngiltere'ye çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı, en yüksek değer 2012 yılında 169 milyon dolar olarak ve en düşük ihracat değeri ise 1984 yılında 8.2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin

çekirdeksiz kuru üzüm ihracatında ikinci sırada %12.57 ile Almanya yer almaktadır. 2011 yılında Almanya'ya yapılan çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı en yüksek değerine ulaşılmış ve 120 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında İngiltere ve Almanya'ya yapılan toplam çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı 180 milyon dolardır. Bu ülkelere yapılan çekirdeksiz kuru üzüm ihracat değeri 2011 yılına kadar artan bir seyir izlemiş, 2011 yılından itibaren ise azalma eğilimine girmiştir.

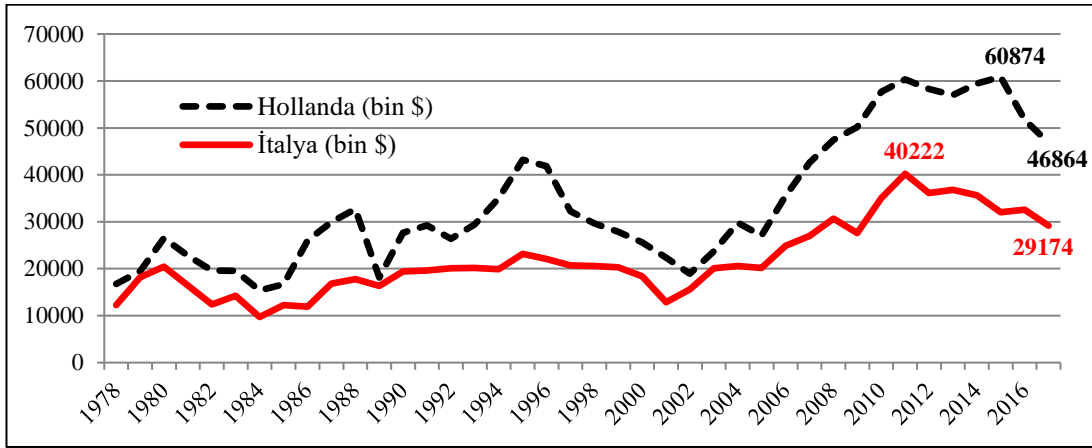
Şekil 5: Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı İngiltere ve Almanya (Anonim, 2017)

Figure 5: Turkey seedless raisins export United Kingdom and Germany

Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracatının değer olarak %18'ini oluşturan Hollanda ve İtalya pazarlarının 1978-2017 yılları arasındaki ihracat seyri Şekil 6'da

verilmiştir. Hollanda ve İtalya çekirdeksiz kuru üzüm ihracat değerleri yıllara göre azalma veya artış göstererek, dalgalı bir seyir izlemiştir. Hollanda'ya yapılan çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı, en yüksek değer 2015 yılında 60.8 milyon dolar ve en düşük değer ise 1984 yılında 15.3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılındaki ihracat, 2015 yılına göre %23 azalmış ve 46.9 milyon dolara düşmüştür.

İtalya'ya yapılan çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı en yüksek değeri 2011 yılında ve en düşük değeri ise 1984 yılında 9.7 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İtalya'ya 2011 yılında 40 milyon dolar olan çekirdeksiz kuru üzüm ihracat değeri, 2017 yılında, 2011 yılı değerine göre %27'lik bir azalış olmuş ve 29.1 milyon dolara düşmüştür.

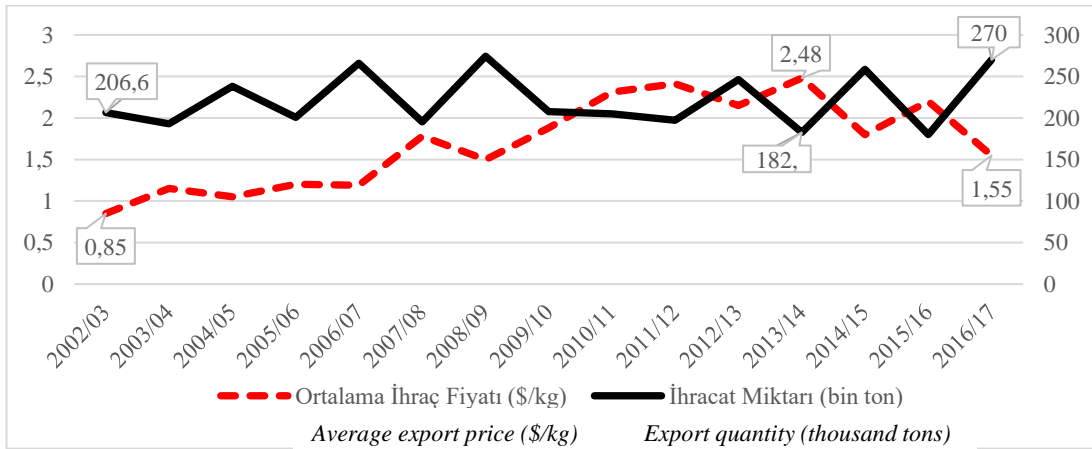

Şekil 6: Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı Hollanda ve İtalya (ITC, 2017)

Figure 6: Turkey seedless raisins exports Netherlands and Italy

Türkiye ortalama çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatları ve ihracat miktarı Şekil 7'de gösterilmiştir. Ortalama çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatları 2002/03 üretim sezonunda 0,85 \$/kg iken 2016/17 üretim sezonunda 1,55 \$/kg olarak gerçekleşmiştir.

İhracat fiyatının oluşumu ihracat arzına ve talebine bağlı olduğu için ihracat miktarı arttığında ortalama ihracat fiyatının düştüğü, ihracat miktarının azaldığında ortalama ihracat fiyatının arttığı şekilde görülmektedir.

Şekil 7: Türkiye ortalama çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatları ve ihracat miktarı (GTB, 2018)

Figure 7: Seedless raisins average export prices and export quantities in Turkey

Avrupa Birliği 2016 yılında mevzuat değişikliğine gitmiş ve üzümde zararlı mücadelesinde kullanılan “Chlorpyrifos” aktif maddesinin maksimum kalıntı seviye değerini “maximum residue levels” (MLR) 0,5 ppm seviyesinden 0,01 ppm seviyesine düşürmüştür (Ticaret Bakanlığı, 2019). Türkiye’de çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatları 2015/2016 üretim sezonunda 2,2 \$/kg iken bu mevzuat değişikliğinin etkisiyle birlikte 2016/2017 üretim sezonunda fiyatlar 1,55 \$/kg seviyesine düşmüştür.

Türkiye’nin önemli ihracat noktalarına olan çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı 2011 yılından itibaren miktar olarak azalmamasına rağmen, değer olarak azalma eğilimi göstermektedir.

Türkiye’nin 2011 yılında ortalama 2.37 kg/dolar olan çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatı, 2017 yılında %35 azalmış, 1.50 kg/dolara gerilemiştir. Çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatları sadece Türkiye’de değil, Türkiye’nin rakibi konumda olan diğer ülkelerde de düşüş göstermiştir. Fakat bu düşüş Türkiye’deki düşüş kadar fazla olmamıştır. Türkiye’nin en önemli ihracat pazarı olan İngiltere, Almanya, Hollanda ve İtalya pazarına son yıllarda Güney Afrika’da girmiştir. Türkiye, 2011-2017 ihracat döneminde Güney Afrika, özellikle İngiltere ve Almanya’da pazar payını arttırmıştır.

Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracatının Ekonometrik Analizi

Modelde bağımlı değişken olarak Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarı (Y; ton) alınmıştır. Bunu açıklayıcı değişkenler

olarak ise bir önceki yılın Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatı (X_1 ; \$/kg), İran çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatı (X_2 ; \$/kg), ABD çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatı (X_3 ; \$/kg), dünya çekirdeksiz kuru üzüm ithalat miktarı (X_4 ; ton) alınmıştır. Modelden elde edilen sonuçları Çizelge 4’de verilmiştir. Hesaplanan model şu şekildedir:

$$Y = -92618.156 + 30798,217X_1 - 29950,319X_2 - 24860,426X_3 + 0,467X_4$$

Modelde düzeltilmiş determinasyon katsayısı (R^2) 0.825 olarak hesaplanmıştır. F-testi de, %1 anlamlılık düzeyinde, modelin anlamlı olduğunu ($F_h > F_c$, $35.153 > 4.02$) ifade etmekte; modelin tahmin ve öngörü amacıyla kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Modelde otokorelasyon varlığını gösteren Durbin-Watson istatistiği (d) 1.257 olarak hesap edilmiş ve hesap edilen değer cetvel değerleri ile karşılaştırılmış, hata terimleri arasında otokorelasyonun kararsızlık bölgesinde yer aldığı saptanmıştır.

Modelde İran çekirdeksiz kuru üzüm ihracat fiyatı (katsayısı negatif -29950.319 ve %5 düzeyinde) ve dünya çekirdeksiz kuru üzüm ithalat miktarı (katsayısı pozitif 0.467 ve %1 düzeyinde) değişkenleri anlamlı bulunmuştur. İran çekirdeksiz kuru üzüm fiyatlarının değişmesi, Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarını zıt yönde etkileyeceğini ve dünya çekirdeksiz kuru üzüm ithalat miktarının değişmesi ise Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarını aynı yönde etkileyeceğini ifade etmektedir.

Çizelge 4: Regresyon Analizi Sonuçları

Table 4: Regression Analysis Results

Terimler	Regresyon Katsayıları (Regression Coefficients)					F test	R_d^2	Durbin-Watson
	Sabit	X_1	X_2	X_3	X_4			
Katsayılar	-92618.156	30798,217	-29950.319	-24860,426	0.467			
Standart Hata	26051.818	21116.672	10861.669	23050.119	0.053	35.153	0.825	1.257
t-değerleri	-3.555	1.458	-2.757	-1.079	.000			

Sonuç ve Öneriler

Türkiye, dünya çekirdeksiz kuru üzüm üretimi ve dış ticaretinde önemli bir ülke konumundadır. 2016/2017 üretim sezonunda, çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde %24.92 ve çekirdeksiz kuru üzüm ihracatında %34.30'luk pay ile birinci sıradadır. Aynı zamanda, üretilen üzümün yaklaşık %85'ini ihraç etmesiyle; dünya çekirdeksiz kuru üzüm piyasasında da söz sahibi bir ülkedir.

Türkiye'nin önemli ihraç ürünlerinden olan çekirdeksiz kuru üzümde temel problem, iklim durumuna bağlı olarak üretimde (dalgalanmalar) yıllara göre artış (arz fazlası) ve azalışların olmasıdır. Bunun sonucu olarak, dış talebinde etkisiyle; ürün fiyatında artış ve azalışlar görülmektedir. Bu durum, üreticileri olumsuz etkilemektedir.

Tüm tarım ürünlerinde olduğu gibi, çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde de temel sorunların başında üretici örgütlerinin (tarımsal kooperatifler); yaygın, etkin ve etkili olamaması gelmektedir. Tarımsal kooperatiflerin temel amacı, üretim girdilerini uygun fiyatla ortaklarına sağlamak ve ürünlerini uygun fiyatla satın almak yoluyla; ürün piyasasındaki fiyatları regüle etmektir. Bu durum ürün fiyatlarının aşırı düşmesini önleyecek ve üreticileri olumsuz fiyat azalmalarına karşı koruyacaktır. Bunun için "Tariş Üzüm Birliği" ve bağlı kooperatiflerin sayıları artırılmalı ve yaygınlaştırılmalı, üreticilerin örgütlenmesi sağlanmalıdır. Dolayısıyla, tarımsal kooperatiflerin hem girdi teminindeki hem ürün alımındaki payları artırılmalı, üreticiler kooperatifler vasıtasıyla; tarımsal girdilerini daha düşük fiyatla temin edebilmeli ve ürünlerini daha iyi fiyatla satabilmelidir.

Çekirdeksiz kuru üzüm ihracatında Türkiye'den sonra dünyada ikinci sırada yer alan İran'ın çekirdeksiz kuru üzüm fiyatı ve dünya çekirdeksiz kuru üzüm ithalat miktarının Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarına etkisi önemli düzeyde anlamlı bulunmuştur. Dünya çekirdeksiz kuru üzüm ithalat miktarının katsayısı beklendiği gibi pozitif işaretli çıkmıştır.

Türkiye'nin, çekirdeksiz kuru üzüm ihracat değeri 2011 yılından sonra azalma eğilimine girmiştir. Bunun nedenleri iyi

analiz edilmelidir. Çekirdeksiz kuru üzüm ihracatının artırılabilmesinin temel şartı rekabet ortamının iyileştirilmesidir. Rekabet edebilmek için; üretim maliyetlerinin düşürülmesi, kaliteli üretimin gerçekleştirilmesi, markalaşmanın oluşturulması ve sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Tüm bunlar oluşturulunca, Türkiye'nin hem rekabet imkanı artacak hem yeni pazarlara girilebilecek hem de Türk çekirdeksiz kuru üzümüne olan talep gün geçtikçe artabilecektir. Dolayısıyla, çekirdeksiz kuru üzüm üretimi için kısa ve orta vadede yapılması gereken noktalar belirlenmelidir. Belirlenen programa göre hem üreticiler hem tarımsal kooperatifler hem işleyiciler hem de ihracat açısından yapılması gerekenler uygulamaya konulmalıdır.

Kaynaklar

- Anonim, 2018. Tariş Üzüm Birliği Kayıtları, <http://www.tarisuzum.com.tr/> (Erişim tarihi: 03.09.2018).
- Bashimov, G. 2017. Türkiye'de Üzüm Üretimi ve İhracat Performansı. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2017, 31 (2): 57-68.
- Erkan, B. 2012. Türkiye'nin Geleneksel İhraç Tarım Ürünlerinde Uzmanlaşma Düzeyi. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4 (1): 75-83.
- FAO, 2016. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) <http://www.fao.org/faostat/en/#data> (Erişim tarihi: 20.09.2018).
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (GTB) 2018. Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2017 Yılı Çekirdeksiz Kuru Üzüm Raporu. <http://koop.gtb.gov.tr/data/5ad06e70dde7dd8b423eb2c/2017%20Kuru%20%C3%9Cz%C3%BCm%20Raporu.pdf> (Erişim tarihi: 04.09.2018).
- ITC, 2017. International Trade Centre, Trade Map, <https://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim tarihi: 10.09.2018).
- Karlı, B., Gül, M., Kadakoğlu, B., ve Karadağ Gürsoy, A. 2018. Türkiye'de

- Tarımda Üretici Örgütlenmesinin Önemi ve Gelişimi. Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı (1): 318-329.
- Miran, B., Atış, E., Kenanoğlu Bektaş, Z., Cankurt, M., Bayaner, A., ve Karabat, S. 2015. Uluslararası Kuru Üzüm Piyasasında Rekabet Edebilirlik Üzerine Bir Araştırma. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 2015, 1 (1): 40-47.
- Semerci, A., Kızıltuğ, T., Çelik, A., ve Kiracı, M. 2015. Türkiye Bağcılığının Genel Durumu. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2015, 20 (2): 42-51.
- Ticaret Bakanlığı, 2019. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. 2018 Yılı Çekirdeksiz Kuru Üzüm Raporu. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e59913b87639ac9e02e8/3b2ba45225a22c82570042d14b4de7ef.pdf> (Erişim tarihi: 13.09.2019).
- Tosun, 2005. Şarap Sektör Araştırması, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü. http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/SA/2005-SA/SA-05-04-15_Sarap_Sektoru.pdf (Erişim tarihi: 10.12.2018).
- TÜİK, 2018. Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri. Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına (SITC, Rev.3) Göre Dış Ticaret. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim tarihi: 20.09.2018).
- USDA, 2018. United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service. <https://www.fas.usda.gov/data/raisins-world-markets-and-trade> (Erişim tarihi: 04.09.2018)